

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ілона Зінченко

студентка гр. ФФзм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Освіта є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Фінансове забезпечення освіти повинно ґрунтуватися на пріоритетності витрат на розвиток освіти з державного та місцевих бюджетів, використанні залучених коштів державних і приватних підприємств, громадських організацій, громадян, міжнародних освітніх фондів, програм і благодійних організацій, коштів, одержаних за надання додаткових освітніх послуг, виконання науково-дослідних робіт, доходів від виробничої та комерційної діяльності, кредитів і банківських позичок тощо.

В Україні існує проблема фінансування освіти. У держави постійно не вистачає коштів не тільки на розвиток системи освіти, її інфраструктури, але й на забезпечення функціонування її закладів. Недостатніми є обсяги фінансування закладів освіти, недосконаліми є принципи розподілу і використання виділених коштів, діючий механізм інвестувань у освіту тощо.

У «Звіті про конкурентоспроможність України» в якості конкурентної переваги підкреслюється значна питома вага студентів середніх та вищих навчальних закладів серед молоді. Так, за показником кількості студентів, які здобувають вищу освіту, Україна посідає 14 місце у світі. Однак основним недоліком у цій сфері є низький рівень оцінки якості професійної освіти. Так ні один із ВНЗ країни не враховується міжнародними рейтингами, вища школа не є повністю адаптованою до сучасних вимог ринку праці. Дослідження Європейського Фонду Освіти виявили, що кваліфікація тільки 51% випускників університетів була використана роботодавцями. Крім того, зростання кількості навчальних закладів, відсутність системи оцінки якості у сфері освіти, невизначеність єдиних чітких вимог до професійно-освітнього рівня випускників призвели до того, що підприємства, не зважаючи на рівень оцінок випускника, самостійно оцінюють рівень його підготовки [5].

З метою розширення додаткових джерел фінансування галузі освіти розглянемо зарубіжний досвід фінансового забезпечення цієї галузі та можливість його адаптації до вітчизняної практики.

Сучасний світ потребує суттєвих змін у розумінні стану розвитку економічних процесів. При цьому основним фактором освітнього розвитку стають знання та людський капітал.

Зарубіжна та вітчизняна практика свідчить, що освіта не може в повній мірі розвиватися без суттєвої підтримки з боку держави. Як показує приклад

розвинутих держав, вищий рівень освіченості населення свідчить про вищий рівень їх економічного розвитку. Саме тому, всі розвинуті країни світу спрямовують значну частину своїх фінансових ресурсів на підтримку та забезпечення розвитку вищої освіти.

Серед зарубіжних країн – лідерів за «...рейтингом індексу розвитку людського потенціалу витрати на освіту становлять: Ісландія – 8,1% від ВВП, Норвегія – 7,7%, Австралія – 4,7%, Канада – 5,2%, Ірландія – 4,8%, Швеція – 7,4%, Швейцарія – 6,0%, Японія – 3,6%, Нідерланди – 5,4% та Франція – 5,9%» [5].

У країнах, нових членах Європейського Союзу, «...витрати на освіту ще не такі значні, наприклад, у Чехії загальні витрати на освіту становлять лише 4,4%, у Словенії – 6,0, у Словаччині – 4,3, в Угорщині – 5,5, у Польщі – 5,4, у Литві – 5,2, Естонії та Латвії – по 5,3, на Кіпрі – 6,3, на Мальті – 4,5%. Структура витрат на освіту у високорозвинених країн характеризується значною часткою приватних інвестицій. Так, у США і Японії вони становлять 2,26 і 1,15% від ВВП відповідно і мають більшу питому вагу у структурі загальних витрат, ніж в інших країнах. Тоді як у Чехії витрати бізнесу на освіту становлять лише 0,38% від ВВП, а у Словаччині – 0,12%. У підсумку видатки на потреби освіти сплановано на рівні 6% ВВП – проти відповідних 12% у ФРН та 15% у США» [2].

Якщо проаналізувати поточні державні видатки за окремими рівнями освіти, то слід відмітити, що у різних країнах світу вони є непропорційними. Так, Ісландія найбільшою часткою державних видатків на освіту забезпечує функціонування дошкільної освіти (40% усіх державних видатків на освіту), тоді як на середню освіту спрямовано 35%, а на вищу – 19%.

Значну перевагу у фінансуванні середньої освіти за рахунок державних коштів надають практично усі розглянуті нами країни, зокрема найбільшою часткою характеризуються Азербайджан (56%), Молдова (55%), Вірменія (53%), Білорусь і Франція (48%), Ірландія (43%), Австралія, Канада і Україна (41%). Відмітимо, що саме країни пострадянського простору надають значну перевагу бюджетному фінансуванню середньої освіти.

Бюджетному фінансуванню вищої освіти найбільшу частку надають такі країни як Канада (34%), Норвегія (33%), Україна (31%), Вірменія (30%), Швеція і Швейцарія (28%).

Ученими визнається значущість інвестицій у людський капітал, проте порівняння традиційних інвестицій у капітал фізичний у нашій державі, що є загальноприйнятим у розвинених країнах, і тим, який підтверджується динамікою суспільних видатків в Україні, а також у порівнянні із видатками на цілі освіти дає привід для роздумів.

Необхідно зазначити, що «...частка видатків на освіту за рахунок усіх джерел її фінансування у ВВП окремих країн коливається в межах від 8,2% (максимальний показник) до 5,18% (мінімальний показник). До країн, питома вага освіти яких у ВВП країни займає найбільше значення серед досліджуваних країн є: Корея (8,2%), США (7,34%), Данія (7,1%), Ісландія (6,7%). Найнижчим показником у цій групі є: Угорщина (5,18%), Німеччина (5,26%), Великобританія (5,48%), Австрія (5,78%)» [4].

Основу структури джерел фінансування освіти у країнах світу складають бюджетні кошти. Так, до країн, у яких бюджетне фінансування галузі освіти займає більше 90% належать: Фінляндія (98,2%), Австрія (96,2%), Данія і Польща (96%), Бельгія і Франція (93,8%), Ісландія (91,8%) [4]. Найменша частка бюджетних коштів, спрямованих в освітню галузь характерна для таких країн як: Корея (58,4%), США (69%), Австралія (68,5%), Канада (79,4%). Натомість у даних країнах значного поширення набуло приватне навчання.

Аналізуючи річні видатки на одного учня чи студента, який навчається у навчальному закладі за рівнями освіти типовою є позиція, коли найменшим обсягом фінансування практично по усіх аналізованих країнах є початкова освіта. Найвищий річний показник фінансування початкової освіти у розрахунку на одну дитину складає 7572 дол. у Данії, 7560 дол. у США та 7404 дол. у Польщі. Найнижчим показником у даній групі характеризуються такі країни як: Угорщина (2592 дол.), Корея (3714 дол.) і Великобританія (4415 дол.).

Як свідчать статистичні дані, всі суспільні ресурси, що спрямовуються в освіту, поділяються на дві групи: державні та приватні. Насправді ж у сучасній освітній практиці коло джерел фінансування є значно ширшим, а такий спрощений поділ зумовлений лише певними складнощами підрахунків.

Проблема аналізу навіть традиційних джерел фінансування вищої освіти (державні, приватні, кошти підприємств), доводить, що механізм їх залучення і використання не залишається незмінним, він знаходиться у процесі постійного удосконалення, пошуку більш ефективних форм та механізмів, які б поєднували різні шляхи фінансування і надання освітніх послуг, забезпечували б елементи конкуренції та відповідальності за результати діяльності (позики на навчання, ваучерна освіта, програми «Робота — Навчання» тощо). Відомо, що залучення приватних ресурсів у вищу освіту може відбуватися різними шляхами: чи із створення навчальних закладів приватної форми власності, чи або переходу на приватні джерела фінансування закладів вищої освіти.

Процес фінансування вищої та післядипломної освіти відбувається з урахуванням як суспільних, так й індивідуальних потреб. Зокрема суспільні потреби враховуються через державне замовлення із виділенням відповідних державних асигнувань, які розподіляються на конкурсних засадах. В основу фінансування покладені річні витрати коштів на підготовку фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня у формі національних нормативів. Індивідуальні ж потреби забезпечуються за рахунок платного навчання з використанням різноманітних джерел: плати юридичних та фізичних осіб (зі звільненням її від усіх видів оподаткування); державних стипендій, стипендій і грантів різноманітних громадських, зокрема й міжнародних, фондів та організацій; кредитів комерційних банків та інших кредитних установ платоспроможним громадянам; державних (муніципальних кредитів на навчання); оплати за рахунок різноманітних накопичувальних систем, у тому числі на основі впровадження спеціальних видів страхування.

Вагомим джерелом надходжень коштів, особливо у розвинених країнах, виступають цільові внески підприємств та організацій. Участь підприємств може

виявлятися у різних формах. Підприємства та організації виділяють значні кошти безпосередньо на оплату професійної підготовки чи вищої освіти своїх працівників. Це може бути просто історичною традицією (як, наприклад, у Німеччині, Японії), коли бізнес усвідомлює важливість освіти працівників і добровільно бере участь у її фінансуванні. Або так, як це відбувається в США, — випускники традиційно перераховують своїм навчальним закладам благодійні і спонсорські внески, що складають досить вагому частину освітнього бюджету. В інших країнах упроваджуються спеціальні стимули (звільнення від оподаткування, податкові кредити тощо) для того, аби підприємства збільшували свої видатки на фінансування освіти. Причому, це може стосуватися як своїх співробітників, так і виділення коштів будь-яким навчальним закладам. Схеми звільнення від податків (частіше за все це відбувається у вигляді зменшення оподаткованого доходу) сприяють притоку в освіту благодійних внесків. Підприємства можуть звільнитися від податків на імпорт навчального обладнання, так як це робиться у Пакистані та Республіці Корея. Також, наприклад, у Кореї підприємства звільняються від податків на землю та майно і можуть отримувати низькопроцентні державні позики на будівництво навчальних центрів [3].

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку вітчизняної сфери освіти є абсолютний та відносний приріст позабюджетних коштів у системі багатоканального фінансування навчальних закладів. Для залучення додаткових джерел фінансування заклади освіти можуть використовувати лише два фактори: власний інтелектуальний капітал та матеріальну базу.

В розвинутих країнах апробовані різні варіанти поєднання бюджетного фінансування з іншими формами, а саме: залучення коштів інвесторів; навчання за контрактом; фінансування наукових або інноваційних програм; гранти під наукові розробки; залучення кредитів; фінансування від міжнародних фінансових інститутів; власні надходження вузів від дослідницької діяльності; кошти замовників (приватне підприємство); добровільні внески.

Досвід зарубіжних країн переконує, що принцип кредитування населення з метою отримання вищої освіти успішно реалізується, а в деяких із них, як наприклад, у Франції, дана система набула значного розвитку. У Великобританії і Швеції кредити на здобуття освіти також мають попит серед населення. В даному контексті цікавим є досвід участі держави у спільному фінансуванні приватних освітніх навчальних закладів. Вивчення даної практики може бути корисним для України.

У сучасних умовах все більше країн запроваджує новий вид фінансування вищої освіти – кредитування студентів. Останнім часом досить швидкий ріст чисельності студентів стає непосильним тягарем для бюджетів тих країн, де вища освіта у державних вузах традиційно була безкоштовною або дешевою. Все більше країн починають вимагати від студентів та їхніх сімей участі у фінансуванні вищої освіти через оплату за навчання. Надання освітніх кредитів повинно попередити перетворення вищої освіти у виключний привілей забезпечених верств суспільства. Проте світовий досвід вказує на те, що такий шлях не завжди дає бажані результати [1].

Кредити на отримання вищої освіти є основною формою фінансування вищої освіти у Китаї, Японії, Франції, Англії. Більшість країн ввели систему освітніх кредитів з метою скорочення бюджетних витрат на вищу освіту та поступового переходу до ситуації, коли ВНЗ фінансуються за рахунок плати за навчання. Та не зважаючи на усі переваги, існує і ряд недоліків такої форми фінансування освіти. Кредитні організації не готові надавати кредити під майбутні доходи студентам-кредиторам, оскільки не розглядають ці доходи як достатню гарантію забезпечення повернення кредиту. Противники такої схеми фінансування стверджують, що освітні кредити будуть стимулювати студентів вищих навчальних закладів починати працювати ще під час навчання в університеті, що істотно знизить рівень отриманих знань та збільшить відсоток відрахованих студентів.

Досвід розвитку інститутів освітнього кредитування не дозволяє стверджувати, що вони повністю витісняють інші механізми участі держави у фінансуванні вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Боголіб Т. М. Фінансування освіти за кордоном. *Фінанси України*. 2015. № 8. С. 132–139.
2. Дмитришин М. В. Моделі джерел фінансування вищих навчальних закладів різних країн світу. *Науково-інформаційний вісник «Економіка»*. 2014. № 9. С. 305-311.
3. Зелена З. В. Зарубіжний досвід фінансування освіти і науки в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php>
4. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
5. Федорченко Ю. Про фінансування системи освіти в Україні. Освітня політика. Портал громадських експертів. URL: <http://www.education-ua.org>